Wpływ przebywania psów w schroniskach na występowanie zachowań stereotypowych

Marta Dulis, Tomasz Mituniewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Bioinżynierii Zwierząt, Katedra Higieny Zwierząt i Ochrony Środowiska

Według danych Głównego Inspektoratu Weterynarii z 2016 roku, w Polsce zarejestrowanych jest około 218 schronisk dla zwierząt. Schroniska są przepełnione, a problem bezdomności zwierząt jest znaczący i wciąż się nasila [5]. Temat ten dotyczy głównie bezpańskich psów i kotów. Rzeczywisty rozmiar bezdomności psów w Polsce jest nieznany. Oficjalne dane nie zawierają informacji o liczbie psów przebywających w schroniskach oraz tych żyjących na wolności, nieposiadających właściciela. Dotyczy to również dzikich psów, które stanowią znaczący problem dla towarzystw łowieckich [1]. Kaliski [6] stwierdził, że zjawisko bezdomności stanowi problem o rosnącym znaczeniu gospodarczym i społecznym. Sytuacja ta może się poprawić w najbliższych latach, gdy gminy zaczną rozwiązywać ten problem, budując nowe i bardziej funkcjonalne schroniska. Niestety, w Polsce nie istnieją wytyczne do projektowania schronisk, a to przekłada się na znaczące różnice w standardach nowo powstających placówek [5]. Polskie przytuliska dla zwierząt są jednymi z największych, a zarazem najbardziej przepełnionych w Europie [1]. Przyczynia się do tego fakt, że człowiek bywa zmienny w uczuciach i – jak stwierdził Empel [3] – pies będący członkiem rodziny bardzo szybko może stać się niechcianym, porzuconym lub oddanym do schroniska. Lizak [8] podkreśla, że kontrowersyjnym jest pytanie, czy pozostawienie przez właściciela zwierzęcia w takim miejscu jest przestępstwem. Z jednej strony, dotychczasowy opiekun pozostawia zwierzę pod pieczą specjalnie powołanej do tego instytucji, a nie pozostawia bezdomne. Jednak z drugiej strony, takie zachowanie spełnia znamiona porzucenia i wyrządza zwierzęciu ogromne i nieodwracalne szkody w sferze psychiki.

Jak podają Olczak i wsp. [10], jeśli chce się zapewnić psom wysoki poziom komfortu psychicznego należy poznać potrzeby tego gatunku oraz nauczyć się rozpoznawać oznaki stresu. Przewlekły stres niekorzystnie wpływa na funkcjonowanie organizmu, powodując zmiany strukturalne i funkcjonalne w mózgu, mogące prowadzić do zaburzeń emocjonalnych. Z praktycznego punktu widzenia, najlepszą i najłatwiejszą metodą określania stanu psychicznego zwierzęcia jest obserwacja jego zachowania. Według Kosińskiej [7] najczęstszym objawem nerwicy u psów jest lęk. Jeśli będzie on tłumiony, stanie się przyczyną długotrwałych napięć mięśni lub zachowań stereotypowych.

Do typowych zachowań nieprawidłowych należą: zaburzenia snu, zaburzenie funkcji poznawczych, brak skupienia i uwagi, brak postępu w nauce, nadmierna aktywność motoryczna, nadwrażliwość na ból, stale rosnąca agresja, ssanie fałdów skóry, nadgarstków, sutków (głównie suki), lizanie boków ciała, zachowania obsesyjne – nadmierna pobudliwość, szczekanie, kopanie bez celu, niewłaściwe wykonywanie ćwiczeń – nadmierne wykonanie ćwiczenia w sposób sprzeczny z komendą (np. pies zamiast siadać, gwałtownie równa do nogi), dwuznaczne zachowania – pies jest niepewny, zachowania wskazują na znajdowanie się na granicy ucieczki lub ataku, gwałtowne oddawanie moczu „pod siebie" wskutek stresu lub zaraz po wystąpieniu czynnika stresowego, ostrzegawcze oszczekiwanie, koprofagia [12]. Za takie zachowania u psów może być odpowiedzialne ich udomowienie, ponieważ są zmuszone do życia w warunkach dla nich nienaturalnych. Psy pozostają przez wiele godzin w zamknięciu, są narażone na hałas i zanieczyszczenie środowiska. Są pozbawione wolności, kontaktu z naturą czy z innymi osobnikami tego samego gatunku. Mają ograniczoną aktywność fizyczną, nie polują, nie kopulują. Ograniczenie możliwości realizacji naturalnych instynktów i rozładowania energii prowadzi do zachwiania równowagi emocjonalnej psa [7].

Wyniki dotychczasowych badań nie dają jednoznacznej odpowiedzi na temat wpływu przebywania psów w schroniskach na występowanie zachowań stereotypowych. Sprawa ta jednak jest istotna, gdyż brak zainteresowania ze strony człowieka oraz zbyt długi czas przebywania psów w schroniskach może skutkować występowaniem zachowań anormalnych. Dlatego też podjęto badania mające na celu określenie, jak czas przebywania psów w przytuliskach może wpływać na przejawianie tego typu zachowań.

Badania przeprowadzono w Schronisku dla Bezdomnych Zwierząt „Ciapkowo" w Gdyni. Materiał doświadczalny stanowiło łącznie 36 psów (samców i samic), podzielonych na 4 grupy, w zależności od długości przebywania w schronisku:

- grupa I – do 6 miesięcy (10 osobników),
- grupa II – od 6 miesięcy do 1 roku (10 osobników),
- grupa III – od 1 roku do 3 lat (10 osobników),
- grupa IV – powyżej 3 lat (6 osobników).

Ostatnią grupę stanowiło jedynie sześć psów. W schronisku przykłada się dużą wagę do realizacji programu adopcji zwierząt starszych i znaleziono tylko sześć osobników przebywających w nim powyżej 3 lat.

Badane psy były mieszańcami lub w typie rasy. Utrzymywano je w boksach indywidualnie lub grupowo. Boksy znajdowały się w ocieplanym pawilonie (fot. 1) lub poza budynkiem.

Wybrane psy zostały poddane obserwacjom zachowań w czterech powtórzeniach. Każda seria trwała siedem dni i obejmowała jedną grupę badawczą. Psy do grup badawczych dobierane były losowo. Każdy pies obserwowany był przez 10 minut w jednej z trzech sytuacji: w boksie, w kontakcie z człowiekiem oraz na spacerze. Dodatkowo, w celu pełnej oceny zachowań, dokonano nagrań wideo zachowań uznawanych powszechnie za stereotypowe. W opracowaniu wyników uwzględniono: czas przebywania w schronisku, płeć, predyspozycje rasowe do zachowań agresywnych oraz rodzaj tych zachowań.

Uzyskane dane wykazały, że zachowania stereotypowe występowały u większości osobników (samców i samic) w grupach III i IV (odpowiednio 80% i 67% osobników), czyli przebywających w schronisku powyżej 1 roku (tab. 1). Stwierdzono także, że zachowania stereotypowe w grupie I, II i III występowały głównie u samców (tab. 2). Jedynie w grupie IV występowanie tych zachowań było równorzędne u obu płci (tab. 2).

Mieszańce w grupach od II do IV wykazywały wyższą częstotliwość zachowań stereotypowych niż psy w typie rasy. Odwrotną sytuację obserwowano w grupie I (tab. 3). W grupach I, II i IV zachowania stereotypowe przejawiały się głównie poprzez powtarzanie zachowania, a w grupie III poprzez patologiczną obojętność (tab. 4).

Tabela 1

Liczba i udział (%) osobników wykazujących zachowania stereotypowe w poszczególnych grupach badawczych

Grupa badawcza (długość przebywania w schronisku)	Występowanie zachowań stereotypowych	
	liczba osobników	udział (%)
I (do 0,5 roku)	4	40
II (od 0,5 do 1 roku)	4	40
III (od 1 roku do 3 lat)	8	80
IV (powyżej 3 lat)	4	67

Tabela 2

Występowanie zachowań stereotypowych ze względu na płeć

Grupa badawcza (długość przebywania w schronisku)	Płeć	
	samice	samce
I (do 0,5 roku)	0	4
II (od 0,5 do 1 roku)	1	3
III (od 1 roku do 3 lat)	1	7
IV (powyżej 3 lat)	2	2

Tabela 3

Występowanie zachowań stereotypowych ze względu na rasę

Grupa badawcza (długość przebywania w schronisku)	Rasa	
	mieszańce	w typie rasy
I (do 0,5 roku)	1	3
II (od 0,5 do 1 roku)	3	1
III (od 1 roku do 3 lat)	6	2
IV (powyżej 3 lat)	3	1

Tabela 4

Liczba osobników wykazujących różne rodzaje zachowań stereotypowych

Grupa badawcza (długość przebywania w schronisku	Agresja	Obojętność	Powtarzanie zachowania	Strach
I (do 0,5 roku)	1	1	2	0
II (od 0,5 do 1 roku)	1	1	2	0
III (od 1 roku do 3 lat)	2	3	1	2
IV (powyżej 3 lat)	0	0	3	1

W grupach badawczych zachowania stereotypowe wyrażane były poprzez: agresję, obojętność, powtarzanie zachowań i strach (tab. 4). Dennison [2] twierdzi, że w sytuacjach stresowych zachowania lękowe u psa ulegają samowzmocnieniu. Dzięki nim pies może wyeliminować działanie czynnika wywołującego strach. Jeśli sytuacja wywołująca negatywne emocje lub poziom lęku będzie narastać i utrzymywać się w czasie, to przerodzi się w agresję albo wycofanie. Zachowania te ustąpią w momencie, w którym pies uzna, że jest bezpieczny. Zdaniem Gałuszki [4] agresywne zachowania psów są indukowane wieloma czynnikami. Źródłem agresji jest wystąpienie dwóch emocji – strachu lub złości.

Podkreślić należy, że pies pozbawiony możliwości zaspokajania ważnych dla siebie potrzeb szuka sposobu na rozładowanie napięcia. Owens i Eckroate [11] podają, że do potrzeb psów, które muszą być bezwzględnie zaspokojone należą:

Fot. 1. Boks grupowy w ocieplanym pawilonie (fot. M. Dulis)

– poczucie bezpieczeństwa – jeśli pies osiąga stabilność emocjonalną staje się bardziej zrównoważony, na co wpływ ma wiele czynników, m.in. przewidywalność i możliwość kontroli środowiska, które nie wymagają codziennej walki o przetrwanie;

– zbilansowana dieta – to, co pies je i w jaki sposób to robi ma znaczący wpływ na jego zachowanie; dlatego naturalna i mniej przetworzona karma jest bardziej wartościowa;

– ruch i aktywność – intensywność zależy od rasy lub typu psa, jego wieku i kondycji, ale obowiązkiem każdego właściciela jest wychodzenie z psem na spacer, niezależnie czy mieszka w mieszkaniu czy w domu z ogrodem;

– sen i odpoczynek – dorosły pies powinien odpoczywać 15-17 godzin na dobę; jeśli jest przez cały czas czymś zajęty, organizm nie ma czasu na regenerację;

– reprodukcja – kastracja i sterylizacja uwalniają zwierzę od ciągłego napięcia, wydłużają życie oraz w przypadku psów obniżają tendencję do wdawania się w sytuacje konfliktowe z innymi samcami, ucieczek i agresji, która w pewnej części sterowana jest hormonalnie (testosteron);

– potrzeby społeczne i towarzyskie – każdy pies ma potrzebę posiadania swojego opiekuna (przewodnika) oraz kontaktu z innymi psami;

– eksploracja (zabawa) – od szczenięcia pies powinien być socjalizowany z człowiekiem oraz z innymi psami, w innym wypadku, gdy osiągnie dojrzałość może przejawiać nadmierną reakcję na nieznane sytuacje (panika lub atak);

– każdy wiek ma swoje prawa – psy starzeją się w różnym wieku, zależnie od wielkości, rasy, predyspozycji genetycznych i środowiskowych; mogą one nabrać dystansu i zacząć reagować agresją lub wycofaniem wobec osoby lub rzeczy, które wcześniej akceptowały, stają się też mniej ruchliwe i bardziej drażliwe;

– predyspozycje rasowe – na zachowanie psa wpływa środowisko oraz genotyp, a w przypadku mieszańców międzyrasowych fenotyp będzie się wiązał z dominacją zachowań charakterystycznych dla danej rasy.

Brak stymulacji, zadań, ruchu, towarzystwa i innych ważnych z perspektywy psa elementów wzbogacających środowisko wywołuje skutki emocjonalne. Pojawia się frustracja, złość, depresja. Pies próbuje wykonywać czynności, które rozładują negatywne emocje [4].

Fot. 2. Pies schroniskowy na spacerze (fot. M. Dulis)

Zachowania stereotypowe są częstym przejawem zaburzeń behawioralnych. Istnieją różne teorie próbujące wyjaśniać ich przyczyny. Mason [9] uznaje stereotypie występujące w sposób ciągły za wskaźnik cierpienia zwierzęcia, natomiast Wiepkema [14] uważa, że zachowanie stereotypowe to odpowiedź zwierzęcia na niemożność ucieczki. Do przyczyn powodujących wystąpienie zachowań stereotypowych należy również zaliczyć nudę i niedostatek bodźców w środowisku oraz frustrację. Obok agresji i stereotypii, częstą miarą patologii zachowania jest apatia, określana jako obniżony poziom aktywności [13].

Podsumowując można stwierdzić, że czas przebywania psów w schroniskach jest głównym determinantem występowania zachowań stereotypowych. W szczególności dotyczy to zwierząt przebywających w schronisku powyżej 1 roku (grupy III i IV). Przeprowadzone obserwacje upoważniają do stwierdzenia, że długotrwałe przebywanie psów w schroniskach wpływa na występowanie zachowań stereotypowych. Konsekwencją jest zmiana zachowania psów. Również Warońska [13] stwierdziła, że występowanie zachowań anormalnych jest przyczyną niezaspokojenia dobrostanu zwierząt, w skład którego, oprócz potrzeb środowiskowych, wchodzą też kontakty socjalne z ludźmi oraz z innymi przedstawicielami własnego gatunku.

Schronisko „Ciapkowo" w Gdyni, w którym przeprowadzono obserwacje współpracuje z liczną grupą zaufanych wolontariuszy. Ich zadaniem jest praca z psami schroniskowymi, a co się z tym wiąże: wychodzenie na spacery (fot. 2), socjalizowanie oraz zapewnianie czułości. Takie działania mają na celu optymalizację dobrostanu zwierząt oraz zwiększenie szansy na adopcję, bo to właśnie powinno być priorytetem wolontariuszy oraz pracowników schroniska. Niektóre psy wymagają większego nakładu pracy oraz poświęcenia czasu ze względu na wcześniejsze przeżycia (często traumatyczne), których nie są świadomi pracownicy schroniska. Psy, które w kontaktach z człowiekiem doświadczyły agresji, były niechciane lub traktowane przedmiotowo często po przywiezieniu do schroniska przejawiają agresję. Natomiast te, które znalazły się tam po śmierci właściciela wykazują zachowania wycofania – są apatyczne lub obojętne na bodźce nowego otoczenia.

Można oczekiwać, że zwiększenie zainteresowania ludzi adopcją psów ze schronisk, propagowanie zabiegów kastracji lub sterylizacji oraz świadome i przemyślane podejmowanie decyzji o chęci posiadania zwierzęcia może wpłynąć na zmniejszenie liczby psów porzuconych, przebywających w schroniskach oraz obniżenie wskaźnika bezdomności. Przy takim podejściu do zwierząt zachowania stereotypowe nie będą występować lub będą ograniczone. Nieliczne dotychczas wyniki badań z tego zakresu wskazują na potrzebę prowadzenia dalszych wnikliwych obserwacji i ich upowszechniania, w celu wzrostu świadomości społecznej dotyczącej problemu bezdomności zwierząt.

Literatura: 1. Bednarczyk-Szurmak M., Bombik E., Bombik T., Łagowska K., Szumigłowska I., Różewicz M., 2015 – Fighting homelessness of dogs – evaluation of the strategy adapted by the city of Siedlce. Acta Scientiarum Polonorum, Zootechnica 14 (1), 25-32. **2. Dennison P.**, 2014 – Pozytywne szkolenie psów dla żółtodziobów. Dom Wydawniczy Rebis. **3. Empel W.**, 2009 – O nierównym traktowaniu zwierząt. Życie Weterynaryjne 84 (11), 889-891. **4. Gałuszka J.**, 2013 – Aria, nie! Skuteczne rozwiązywanie problemów. Wyd. Galaktyka. **5. Kaliski K.**, 2012 – Schroniska dla bezdomnych zwierząt. Cz. I. Wczoraj i dziś. Wiadomości Zootechniczne R. L, 2, 45-56. **6. Kaliski K.**, 2013 – Schroniska dla bezdomnych zwierząt. Cz. II. Założenia funkcjonalno-użytkowe. Wiadomości Zootechniczne, R. LI, 1, 121-131. **7. Kosińska J.**, 2003 – Zaburzenia psychiczne i najczęstsze problemy z zachowaniem psów. Magazyn weterynaryjny 82 (12), 46-50. **8. Lizak A.**, 2017 – Porzucanie zwierząt w świetle prawa karnego. Teoria i praktyka. Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 5 (29), 88-100. **9. Mason G.**, 1991 – Stereotypes and suffering. Behavioural Processes 25, 103-115. **10. Olczak K., Petrynka M., Małopolska M., Klocek C.**, 2014 – Reakcje stresowe u psów i ich biologiczne uwarunkowania. EPISTEME 22 (1) 237-244. **11. Owens P., Eckroate N.**, 2008 – Zaklinacz psów. Podaj łapę, waruj, siad, czyli szkolenie czworonoga. Wyd. Helion. **12. Pyrczek T., Stefaniak T.**, 2013 – Wykorzystanie oznaczania kortyzolu i jego pochodnych w ocenie stresu u psów służbowych. Życie weterynaryjne 88 (2), 136-141. **13. Warońska M.**, 2013 – Wpływ przebywania w schronisku dla zwierząt na behawioralne wskaźniki osobowości psów. Praca magisterska, Uniwersytet Warszawski, 24-30. **14. Wiepkema P.R.**, 1983 – On the significance of ethological criteria for the assessment of animal welfare. [In:] Indicator relevant to farm animal welfare (ed. D. Smidt), 71-79.

The effect of time spent at a shelter on the occurrence of stereotypical behaviour in dogs

Summary

Time spent in animal shelters may increase stereotypical behaviours in dogs. The aim of the study was to determine the optimal adoption time to minimize stereotypies. The research was carried out at the Ciapkowo animal shelter in Gdynia, Poland, and included 36 dogs divided into four groups according to the duration of their stay at the shelter. Behavioural observations were carried out with special focus on stereotypical behaviour, taking into account behaviour in cages, in contact with people, and during walks. The highest rate of abnormal behaviours was noted in dogs that had been at the shelter for more than a year.

KEY WORDS: dogs / animal shelter / stereotypical behaviours